

basının yanına kardeşi Ebû't-Tayyib Ahmed ile beraber gitti (272/885). 280'de (893) babası tarafından vekâleten malîyenin yönetimine getirildi, onun öldürülmesinin ardından Hârûn b. Humâreveyh'in veziri oldu. Tolunoğulları yıkıldığında (292/905) çok sayıda adamıyla birlikte tutuklanarak Bağdat'a götürüldü ve 301 (913) yılına kadar burada kaldı. İtibar kazandıktan sonra Münis'le Mısır'a giderek yönetimde söz sahibi oldu. Dîvânü'l-harâc'ın başında bulunan kardeşi Ebû't-Tayyib Ahmed ölünce onun yerine geçti. 304'te (916) amcası Ebû Zünbûr'un bu vazifeye getirilmesi üzerine Fustat'ta oturdu ve ailenin servetini yönetti. 318'de (930) Mısır maliyesinde tekrar görev alan Ebû Bekir nüfuzunu dostu Vali Ebû Mansûr Tekin'in ölümüne kadar korudu (321/933). Muhammed b. Tekin zamanında da geniş yetkilere sahipti. 322'de (934) Abbâsî Halifesi Râzî - Billâh tarafından İbnü'l-Furât ailesinden Ebû'l-Feth Fazl b. Ca'fer'in vezir tayin edilmesinden sonra Muhammed b. Tuğç el-İhşîd Mısır valiliğine getirildi (323/935). Ebû Bekir el-Mâzerâî validen gizlendiyse de İbnü'l-Furât Fustat'a gelince tutuklanıp malları müsadere edildi. Şam ve Mısır'daki day'alarına el konuldu, kendisi de Şam'a götürüldü. Bir süre Remle'de tutuklu kalıp ardından Mısır'a döndüyse de İbnü'l-Furât'ın 327'de (939) ölümüne kadar göz hapsinde tutuldu. Serbest kaldıktan sonra Muhammed b. Tuğç el-İhşîd ona geniş yetkiler vererek itibarını iade etti. Mısır'da gözû olan ve bunu açığa vurmaya başlayan Muhammed b. Râik ile savaşmak üzere Suriye'ye giden İhşîd'in ölümü üzerine yerine Ebû Bekir'in teklifiyle on beş yaşlarındaki oğlu Ebû'l-Kâsım Ünûcûr geçti; Muhammed b. Ali yapılan vezirlik teklifini kabul etmeyip kendisi müdebbir, oğlu Ebû Ali Hüseyin vezir oldu. Ancak Vezir İbn Hinzâbe'nin (Ebû'l-Fazl Ca'fer İbnü'l-Furât) entrikası neticesinde çıkan bir isyan esnasında durumu bozuldu ve 335'te (946-47) hapse atıldı. Ertesi yıl Ünûcûr'un vasisi Ebû'l-Misk Kâfûr, Seyfûddeve el-Hamdânî ile savaştıktan sonra Mısır'a dönünce serbest kaldı ve devlet işleri kendisine havale edildi. Aynı yılın şâban (mart) ayında görevden alındıysa da kendisine ve oğluna ait day'alar iade edildi. Muhammed b. Ali 11 Şevval 345 (16 Ocak 957 Cuma) tarihinde Fustat'ta öldü. Mâzerâîler'in servet, nüfuz ve itibarda zirveye ulaşmış en önemli mensubu olan Muhammed b. Ali'nin daha önce bu aileden kimsenin sahip olmadığı kadar çok serveti vardı. Haraç

dışında yıllık geliri 400.000 dinara ulaşıyordu. 301-322 (914-934) yıllarında ve 340'tan (951-52) sonra beş yıl aralıksız hacca gitmiş (toplam yirmi yedi hac), her haccında Mekke ve Medine halkına 150.000 dinar gibi büyük yekûn tutan para ve ayrıca gıda yardımı yapmıştır. Ehl-i beyt ve sahâbe nesli için özel divan kurmuş ve surreler hazırlamıştı. Bu divanda geçimini temin ettiği kimselere ayrılan tahsisat 60.000'i (dinar [?]) buluyordu. Hayatı boyunca 10.000 (veya 1000) köle âzat ettiği söylenir.

Ebû Ali Hüseyin b. Muhammed b. Ali. Ebû Bekir Muhammed b. Ali'nin oğludur. Seyfûddeve el-Hamdânî'nin Dimaşk'ı ele geçirdiği haberi üzerine Kâfûr'un emrinde Şam'a gittiği, babasının teklifiyle Ünûcûr tarafından vezirliğe getirildiği, ancak kısa bir süre sonra azledildiği (Saffer 335 / Eylül 946) bilinmektedir.

Mâzerâî (Mâderâî) nisbesini taşıyan diğer kişiler arasında Tolunoğulları döneminde Mısır'da kâtiplik yapan Ebû İshak İbrâhim b. Ahmed (ö. 313/925); müsned sahibi bir muhaddis olup Ali b. Harb et-Tâî, Ebû Kılâbe er-Rekâşî, Yûsuf b. Saîd, Muhammed b. Abdülmelik ed-Dakikî gibi hocalardan hadis dinleyen, kendisinden Kadî Ebû Ömer Kâsım b. Ca'fer el-Hâsımî, Ebû'l-Hasan Ali b. Kâsım en-Neccâd, Ahmed b. Ali es-Süleymânî'nin rivayette bulunduğu Ebû'l-Hasan Ali b. İshak b. Muhammed b. Bahterî (ö. 334/945-46); Halife Muktedir-Billâh tarafından Mısır Dîvânü'l-harâc'ına tayin edilen (Rebûlevvel 311 / Temmuz 923), ancak asker arasında çıkan kargaşa sonucu görevden uzaklaştırılan Ebû'l-Hüseyin Muhammed b. Hüseyin b. Abdülvehhâb; Bağdatlı bir muhaddis olup Ağleb b. Temîm, Avn b. Ma'mer, Bişr b. Mufaddal ve başkalarından hadis öğrenen, kendisinden Muhammed b. Hârûn el-Fellâs el-Mahremî, Abbas b. Muhammed ed-Dûrî, Ahmed b. Harb el-Muaddil, Ahmed b. İshak b. Sâlih el-Vezzân'ın rivayette bulunduğu Abdurrahman b. Abdülazîz b. Mâzerâ eş-Şebbûye el-Medâînî; kâtiplik yapan ve Nesâî'den rivayetleri olan Ebû'l-Hasan Muhammed b. Ali b. Ahmed b. Ali anılabilir.

BİBLİYOGRAFYA :

el-Uyûn ve'l-hadâ'ik fi aḥbârî'l-ḥakâ'ik (nşr. Ömer es-Saîdî), Dimaşk 1972, IV/1, s. 203, 211, 219; IV/2, s. 488; Kindî, *el-Vülât ve'l-kuḍât* (Guest), s. 251, 258, 262-263, 269, 280, 281, 282, 283, 285, 294, 485, 486, 517, 518, 521-522, 526, 527, 529-530, 544, 546, 550, 559, 560, 586; Hatib, *Târîhu Bağdâd*, III, 79-81; IV, 385; Sem'ânî, *el-Ensâb* (Bârûdî), V, 160-161; Muvaffakuddin b. Osman, *Mürşidü'z-züvvâr*

ilâ kubûri'l-ibrâr (nşr. M. Fethî Ebû Bekir), Kahire 1415/1995, s. 265-269; Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân*, Tahran 1965, IV, 381-382; İbnü'l-Esîr, *el-Lübâb*, III, 142-143; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, XV, 334-335, 451-452; Safedî, *el-Vâfi*, IV, 115; VII, 186; XII, 321-322; Makrîzî, *el-Mukaffe'l-kebir* (nşr. Muhammed el-Ya'lâvî), Beyrut 1411/1991, I, 33, 343-344, 570, 571; II, 50, 123-124, 313-316; III, 146-147, 466-481; V, 136-138, 424, 425, 468, 536, 747; VI, 12, 234-247, 252, 362; İbn Tağrîberdî, *en-Nücümü'z-zâhire*, III, 141-142, 145, 215-216, 317; Süyûtî, *Hüsnü'l-muḥâdara*, I, 369; C. H. Becker, *Beiträge zur Geschichte Agyptens unter dem Islam*, Strassburg 1902-1903, s. 171 ve tür.yer. (ayrıca bk. *Islamic Geography* [haz. Fuat Sezgin], XLV/1, Frankfurt 1992, s. 325); D. Sourdel, *Le vizirat 'abbâsîde de 749 a 936*, Damas 1960, II, 396, 408-409, 413, 417, 426, 429-430, 447, 453, 457, 491-492, 511, 514, 537-538, 559, 635-636, 654; Bedrân, *Tehzîbü Târîhi Dimaşk*, IV, 285-286; H. L. Gottschalk, "al-Mâdharâ'i", *E²* (Ing.), V, 953.

KASIM KIRBIYIK

MÂZERÎ (المازرى)

Ebû Abdillâh Muhammed b. Ali b. Ömer et-Temîmî es-Sikkilî el-Mâzerî
(ö. 536/1141)

Mâlîkî fakihî, hadis ve kelâm âlimi.

Seksen üç yaşında vefat ettiğine dair kayıtlara göre 453 (1061) yılında doğmuş olmalıdır. Sicilya adasının güneydoğru sahilinde bulunan Mâzer (Mazara) şehrinde dünyaya geldiği kabul edilen Mâzerî'nin, Normanlar'ın 1072'de bu adayı ele geçirmesinden önce Kuzey Afrika'daki Mehdiye (Tunus'ta) şehrine göç ettiği düşünülmektedir. Sicilya çevresinin en meşhur Mâlîkî âlimlerinden olan Mâzerî hayatının büyük bir kısmını Mehdiye'de geçirdi. Kaynakların öncelikle zikrettiği hocaları Ebû'l-Hasan Ali b. Muhammed el-Lahmî ve Ebû Muhammed Abdülhamîd b. Muhammed İbnü's-Sâiğî'dir. Mezhep içi tercihleri ve Mâlîkî fikhini, daha sistematiğe ve kapsamlı kaynaklara irca edilmiş hale getiren belirli saoularla yeniden ifade etme hususunda Lahmî'den, Mâlîkî fikhini fıkah usulü diliyle açıklama hususunda İbnü's-Sâiğî'den etkilenmiştir. Felsefe, matematik ve tabii ilimler tahsil eden Mâzerî'nin bu dallardaki hocaları hakkında yeterli bilgi bulunmamaktadır. Fikhin yanı sıra tıp sahasında da yaşadığı coğrafyada tanınan Mâzerî'ye insanların hem fetva sormak hem deva aramak için başvurduğu kaydedilmektedir. Yirmi yaşından önce Mehdiye'de ders vermeye başlayan Mâzerî'nin en tanınmış öğrencileri Ebû Hafs el-Meyyânîşî, İbnü'l-Haddâd el-Mehdevî ve

Ebû Yahyâ Zekeriyâ b. Haddâd'dır. Meyyânî, Mâzerî'nin görüş ve eserlerinin Doğu topraklarında yayılmasına öncülük ederken İbnü'l-Haddâd hocasının Mehdiye'de miras bıraktığı ilim halkasını sürdürmüştür. Ebû'l-Hasan İbn Azîme, Ebû Bekir İbn Hayr, Ebû Bekir İbn Ebû Cemre, İbnü'n-Nahvî ve ihtilâflı olmakla beraber İbn Tûmert ile Ebû Bekir İbnü'l-Arabî de öğrencileri arasında zikredilmektedir. Kâdî İyâz ile filozof İbn Rüşd ise kendisiyle buluşmadan ondan icâzet almışlardır. Mâzerî Rebîülevvel 536'da (Ekim 1141) vefat etti ve Tunus'un Manastır şehrinde defnedildi. Hayatı hakkındaki modern çalışmalar arasında Hasan Hüsnî Abdülvehhâb ve Muhammed eş-Şâzelî Neyfer'in monografileri Tâhir b. Muhammed el-Ma'mûrî'nin Zeytûne Üniversitesi'nde hazırladığı doktora tezi kaydedilebilir. Ayrıca doğum yeri olan Sicilya'nın Mazara del Vallo şehrinde adını taşıyan bir araştırma merkezi kurulmuş ve *Quaderni del Corso al-Imam al-Mazari* adıyla bir araştırma dizisinin yayımına başlanmıştır.

Birçok istilâ, siyasal ve toplumsal kriz ortamında yaşayan Mâzerî, Zîrî sultanlarıyla ilişkisi bulunduğu halde hayatı boyunca müftülük dahil herhangi bir resmî görev kabul etmemiştir. Bazı araştırmacılar tarafından Mâlikî tarihindeki Karavî ve İrâkî anlayışlarını şahsında mezceden bir kişi olarak kabul edilse de çağdaşları ve eserleri göz önüne alındığında İrâkî metoduna daha yakın görünmektedir. Nitekim bölgesindeki en önemli kelâm âlimlerinden biri olması ve Kâdî Abdülvehhâb'ın *et-Telkîn* adlı eserini şerhetmesi onun İrâkî anlayışıyla yakın ilişkisine işaret etmektedir. Sistematik ve dirayet ağırlıklı hadis çalışmalarının da fıkıh sahasındaki bu tavrı ile paralel olduğu söylenebilir. İbn Arafe'nin kanaatinin aksine Kâdî İyâz, Burhâneddin İbn Ferhûn, İbn Dakikûl'îd gibi birçok Mâlikî fıkıh ve tabakat müellifi Mâzerî'yi müctehid olarak kabul etmektedir. Farz namazlarda besmele okumak gibi Mâlikî mezhebinin bazı ayırıcı âlâmetlerine muhalefet ettiği zikredilse de müctehid olmasına rağmen fetvalarının çoğunu Mâlikî fıkıhın meşhur kavillerine göre verdiği belirtilmektedir. Bir kitapta toplamadığı fetvaları birçok Mâlikî eserinde ve özellikle Burzûlî ve Venşerîsî'nin kitaplarında yer almaktadır.

Mâzerî, gelişme dönemi Mâlikî fıkıhının en önde gelen fakihlerinden biri olduğu gibi İbnü'l-Hâcib sonrası devrin eserlerinde ve özellikle muhtasar literatüründe

görüşlerine en çok başvurulan âlimler arasındadır. Mâlikî fıkıhının klasik dönemini belirleyen Halîf b. İshak'ın *el-Muhtasar*'ında "kavl" kelimesinin yalnız Mâzerî'nin görüşlerine atıfta bulunmak için kullanılması onun Mâlikî mezhebindeki yerini gösteren en önemli delillerdendir. *el-Muhtasar*'da bu kelime, Mâzerî'nin diğer fakihlerin ortaya koyduğu görüşler hakkındaki yorum ve tercihlerini, söz konusu kelimedenden türetilen fiiller ise Mâzerî'nin şahsına ait tercih ve görüşlerini ifade etmektedir. Mâlikî fıkıh birikimini doğru yansıtırma bakımından Lahmî ve İbn Rüşd el-Ced ile birlikte en güvenilir üç müelliften biri kabul edilen Mâzerî, "eş-şeyh el-fakih" olarak adlandırıldığı birkaç eser dışında müteahhirin Mâlikî literatüründe "imam" lakabıyla anılmaktadır. Eş'arî düşüncesine bağlılığını kelâm eserlerinin yanı sıra fıkıh eserlerine de yansıtan Mâzerî, bu çalışmalarında çağdaşı olan Mâlikîler'e nisbetle Mu'tezile'ye çok daha anlayışlı yaklaşması ve önde gelen Eş'arî âlimlerinin bazı görüşlerini tenkit etmesiyle dikkat çekmektedir.

Fâtımî iktidarına ve bununla bağlantılı olarak felsefe ve tasavvuf düşüncesine karşı Kuzey Afrika'daki Sünnî devletlerin ve Mâlikî fakihlerinin birlikte sürdürdüğü mücadelede önemli bir rol oynayan, Zîrî Hükümdarı Temîm b. Bâdis'in ricası üzerine İhvân-ı Safâ'ya bir reddiye yazan Mâzerî bir eserinde İslâm filozoflarına karşı da bir eser kaleme aldığını ima etmektedir (*İzâhu'l-maḥşûl*, s. 268).

Eserleri. Mâzerî'nin, çoğu verdiği dersler esnasındaki imlâlarından oluşan eserleri onun şahsî tecrübe ve hâtıralarına da yer veren açık ve akıcı bir üslûba sahiptir. 1. *Şerhu't-Telkîn*. Kâdî Abdülvehhâb'ın *et-Telkîn*'i üzerine kaleme aldığı bu eser, ihtiva ettiği hilâfiyyât bilgisi ve üslûbu ile başta İbn Rüşd olmak üzere birçok Mâlikî fakihini etkilemiştir. Mâzerî, *et-Telkîn*'i paragraflara bölerek her paragrafta işlenen konuları kapsayan sorular ve farazî fıkıh neticesi olan meseleler üretmekte, bu meseleler arasında furûk, eşbâh ve nezâir ilişkilerini tesbite çalışmaktadır. Kitabın diğer mezheplerin görüş ve delillerini değerlendirmesi ve yer yer Mâlikî mezhebi dışındaki mezheplerin yaklaşımlarını onaylaması Kuzey Afrika literatüründe ilk defa görülen bir husustur. Esas alınan metnin yaklaşık son üçte birlik bölümü müellifi tarafından şerhedilmeyecek eksik bırakılan eserin başından namaz bahislerinin sonuna kadar olan kısmı tah-

kik edilerek yayımlanmıştır (bk. bibl.). Eserin baştan sehiv ve namazı bozan hususlarla ilgili bölüme kadar olan kısmı ayrıca Medine el-Câmiatü'l-İslâmiyye'de Zekî b. Muhammed Abdurrahman Buhârî tarafından doktora tezi olarak neşre hazırlanmıştır (1414/1993). 2. *İzâhu'l-maḥşûl min Burhâni'l-uşûl* (*Şerhu'l-Burhân, el-İmlâ' ale'l-Burhân*). Mâzerî'nin ders halkalarında okuttuğu bir metin olan İmâmü'l-Haremeyn el-Cüveynî'nin *el-Burhân fi uşûli'l-fıkh* adlı kitabının icmâ bahsine kadar gelen bölümünün şerhidir. Eş'arî kelâmını Mâlikî fıkıh usulüyle mezceden ilk eserlerden biri olan *İzâhu'l-maḥşûl* bir yandan daha sonraki *el-Burhân* şerhlerini etkilemiş, öte yandan Mâlikî mezhebi tarihinde yeni bir dönemin öncülerinden biri olmuştur. Mâzerî eserde Cüveynî'yi Meşşâî felsefesinden ve Mu'tezile'den etkilendiği, Eş'arî düşüncesine muhalefet ettiği gerekçesiyle eleştirmekte, Mâlik b. Enes ve Ebû Hanîfe'ye dair bazı ifadelerini haksız bulmaktadır. Eserin yayımında (bk. bibl.) esas alınan tek nüshasının baştan bir kısmı ile aradan bazı varakları eksiktir. 3. *el-Mu'lim bi-fevâ'id-i Müslim*. Mâzerî'nin, Müslim'in *el-Câm'ü's-şâhîh*'ini okuttuğu dersler arasında talebelerin aldığı notlardan oluşan ve onun ilk çalışmalarından biri olduğu kabul edilen eser fıkıhü'l-hadîs literatürünün en güzel örneklerindedir. Müslim'in bilinen ilk şerhi olan ve onun eksik bıraktığı hususların tamamlanmasına yönelik bir dizi eserin kaleme alınmasına yol açan *el-Mu'lim* müellifin Eş'arî yönünü de yansıtmaktadır (bk. el-CÂMÎ'U'S-SAHİH, Müslim). 4. *el-Keşf (en-Nüket) ve'l-inbâ' ani'l-mütercem bi'l-İhyâ'*. Yaşadığı coğrafyada Eş'arî düşüncesinin önderlerinden biri olmasına rağmen Gazzâlî'ye ve özellikle İhyâ'ü 'ulûmi'd-dîn adlı eserine karşı Kuzey Afrika ve Endülüs Mâlikî çevrelerinde oluşan tepkiye katılan Mâzerî, Gazzâlî'nin talebeleriyle görüşerek İhyâ'da tenkit ettiği bazı hususların istisnâ hata değil Gazzâlî'nin karakterinin ve düşüncesinin birer yansıması olduğunu anladıktan sonra bu hususta bir eser kaleme almaya karar vermiştir. Günümüze ulaşmadığı zannedilen eserin başka kaynaklar tarafından iktibas edilen pasajlarından anlaşıldığı kadarıyla Mâzerî'nin İhyâ'ü 'ulûmi'd-dîn'e yönelttiği eleştiriler Gazzâlî'nin Meşşâî, Bâtînî ve tasavvuf düşüncesinden etkilenmesi, bu etkinin naslara, dinî hakikatlere ve fıkha yaklaşımına yansıması, zayıf hadislerle amel etmesi ve özellikle ilham gibi kişisel dinî

tecrübeleri neticesinde elde ettiği kanaatleri fıkıh sahasına taşıması noktalarında toplanabilir (Sübkî, VI, 240-242; Zebîdî, I, 28). 5. *Kaḫḫu lisâni'n-nâbih fi'l-mütercem bi'l-vâzih*. Kur'an'ın yedi harf üzere indirilmesi, tevâtüren nakli gibi meselelere dair olan eser, önce müslümanken daha sonra hıristiyan olan bir âlimin iddialarına karşı cevap olarak telif edilmiştir (*Şerhu't-Telkin*, II, 680; *el-Mu'lim*, III, 264, 378). 6. *el-İmlâ' 'alâ şey' min resâ'ili İhvanî's-Şafâ'*. Bu kitabın, İsmâîlî mezhebi ve Fâtımî siyasetine karşı mücadelenin bir parçası olarak Sultan Temîm b. Muizz'in Mâzerî'den yazmasını rica ettiği eser olduğu düşünülmektedir (Makkarî, III, 166). 7. *en-Nükeḫü'l-kaḫḫiyye fi'r-red 'ale'l-Haşeviyye ve'l-lezine yeḫülüne bi-kıdemi'l-aşvâti ve'l-hurûf*. Halku'l-Kur'ân hakkındaki Eş'arî görüşünü savunmak için kaleme alındığı kaydedilmektedir (*İzâhu'l-maḫşûl*, neşredenin girişi, s. 21). 8. *Ta'lik 'alâ eḫâdîsi'l-Hâfız Ebî Bekr Muhammed b. 'Abdilâh b. Zekeriyâ en-Nisâbüri*. Mâzerî'nin, Buhârî ve Müslim üzerinde çalışmaları olan Cevzaki'nin hangi eserine ta'lik yazdığı hususunda ihtilâf vardır (Makkarî, III, 166; bk. *el-Mu'lim*, neşredenin girişi, I, 89-90). Onun kaynaklarda adı geçen diğer eserleri de şunlardır: *Naẓmü'l-fe-râ'id fi 'ilmi'l-akâ'id*, *Kitâbü't-Ta'likâ 'ale'l-Müdevvene*, *Keşfü'l-ğitâ' 'an lemsi'l-ḫatâ'*, *el-İmlâ' 'ale'l-Buhârî*. Biyografik kaynakların yer vermediği bu son eser *Şerhu't-Telkin*'de zikredilmektedir (II, 577-578).

BİBLİYOGRAFYA :

Mâzerî, *el-Mu'lim bi-fevâ'idü Müslim* (nşr. Muhammed eş-Şâzelî Neyfer), Tunus 1988, tür.yer., ayrıca bk. neşredenin girişi, I, 1-266; a.mlf., *Şerhu't-Telkin: Kitâbü's-Şalât ve muḫaddimâtihâ* (nşr. M. Muhtâr es-Selâmî), Beyrut 1997, tür.yer., ayrıca bk. neşredenin girişi, I, 1-112; a.mlf., *İzâhu'l-maḫşûl min Burhâni'l-uşûl* (nşr. Ammâr et-Tâlibî), Beyrut 2001, tür.yer., ayrıca bk. neşredenin girişi, s. 1-52; Kâdî İyâz, *Tertîbü'l-medârik*, II, 795; a.mlf., *el-Ğunye* (nşr. Mâhir Zührey Cerrâr), Beyrut 1402/1982, s. 65; İbn Hallikan, *Vefeyât*, IV, 285; Abdurrahman b. Muhammed Debbâğ – İbn Nâcî, *Me'âlimü'l-îmân* (nşr. Muhammed Mâdûr), Tunus 1978, III, 183; Zehbî, *Al'âmü'n-nübelâ'*, XX, 104-107; Safedî, *el-Vâfi*, IV, 151; Yâfîi, *Mir'â-tü'l-cenân*, III, 267; Sübkî, *Ṭabaḫât* (Tanâhî), VI, 240-242; İbn Ferhûn, *ed-Dibâcü'l-müzeheb*, Kahire 1911, s. 279-281; a.mlf., *Tebşiratü'l-ḫükâm* (nşr. Tâhâ Abdürraûf Sa'd), Kahire 1406/1986, I, 72; Venşerîsî, *İzâhu'l-mesâlik ilâ kavâ'idü'l-İmâm Mâlik* (nşr. Ahmed Ebû Tâhir Hat-tâbî), Rabat 1980, s. 158; a.mlf., *el-Mi'yârü'l-mu'rib* (nşr. Muhammed Haccî), Beyrut 1401/1981, II, 133; Makkarî, *Ezhârü'r-riyâz* (nşr. Abdüsselâm Herrâs), Rabat 1978, III, 165-166;

Keşfü'z-zunûn, I, 557; II, 1741; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, IV, 114; Zebîdî, *İthâfû's-sâde*, I, 28; Mah-lûf, *Şeceretü'n-nûr*, s. 152; H. R. İdris, "L'école mâlikite de Mahdia: l'Imâm al-Mâzaî (m. 536/ h. 1141)", *Etudes d'orientalisme dédiées à la mémoire de Lévi-Provençal*, Paris 1962, I, 153-163; Muhammed eş-Şâzelî Neyfer, *el-Mâzerî: el-Fakih ve'l-mütekellim ve kitâbühü'l-Mu'lim*, Tunus 1982, tür.yer.; Tâhir b. Muhammed el-Ma'mûrî, *el-İmâm el-Mâzerî: Ḥayâtühü ve âşâ-ruh* (doktora tezi, 1985), Tunus, el-Külliyetü'z-Zeytûniyye li's-şeria ve usûli'd-dîn; a.mlf., "Ebû 'Abdillâh Muhammed el-Mâzerî", *Dâ'iretü'l-ma'ârifü't-Tûnusiyye*, Tunus 1991, II, 71-87; Ali b. Muhammed Zehrânî, *el-Ḥayâtü'l-İlmiyye fi Şiḫilliyeti'l-İslâmiyye*, Mekke 1417/1996, s. 146-147; Cemâl Azzûn, "Meşâdirü'l-Mâzerî fi kitâbihi Şerhu't-Telkin", *'Âlemü'l-kütüb*, XXIII, Riyad 2002, s. 53-74; Ch. Pellat, "al-Mâzari", *EP* (İng.), VI, 942-943. EYYÜP SAİD KAYA

MAZHAR

(المظھر)

Hakk'ın sıfat, isim ve fiillerinin zuhur ve tecelli ettiği yer anlamında tasavvuf terimi
(bk. TECELLÎ; ZUHÜR).

MAZHAR

(مظھر)

Dinî müzik icrasında ritmi sağlamak için kullanılan, bendir olarak anılan büyük boyda zilsiz def
(bk. DEF).

MAZHAR CÂN-I CÂNÂN

(مظھر جان جانان)

Şemsüddin Habîbullâh Mîrzâ Mazhar Cân-ı Cânân b. Mîrzâ Cân b. Abdissübhân Dihlevî (ö. 1195/1781)

Nakşibendiyye'den Müceddidîyye silsilesinin yayılmasında önemli rol oynayan Hindistanlı mutasavvîf.

1 Ramazan 1110'da (3 Mart 1699), ailesi Dekken'den Ekberâbâd'a (Agra) göç ederken Kâlâbâğ adlı küçük bir kasabada doğdu. Muhammed b. Hanefiyye yoluyla Hz. Ali soyundan geldiğini ileri süren Mirza Mazhar'ın ailesi, Afganistan'dan Hindistan'a gidip Bâbürlü İmparatoru Hü-mâyun'un hizmetine giren ilk kabile olan Kaşgal kabilesine mensuptur. Ekber Şah'ın hükümdarlığı sırasında bir isyana karıştığı için gözden düşen aile, Mirza Mazhar'ın babası Mîrzâ Cân'ın Evrengzîb

döneminde askerî bir göreve tayin edilmesiyle itibarını tekrar kazanmıştı. Cân-ı Cânân'ın babası bir Çiştî şeyhine intisap ederek tasavvuf yoluna girince 1110 (1699) yılında bu görevinden istifa edip ailesiyle birlikte göç etmiş. Mazhar bu yolculuk sırasında dünyaya gelmişti. Kendisine, babasının isminden kinaye olarak ve bir erkek çocuğunun babasının asıl canı olduğunu ifade etmek üzere Cân-ı Cân adı verilmiştir. Bu adın Evrengzîb'in tavsiyesi üzerine konulduğu da rivayet edilir. Ancak bu isim kısa bir süre sonra Cân-ı Cânân (Câncânân) olarak değiştirilmiş, Farsça ve Urduca şiirlerinde kullandığı "Mazhar" mahlası zamanla adının bir parçası olmuştur.

Mirza Mazhar, muhtemelen babasının son yıllarında veya onun 1130'da (1718) ölümünden kısa bir süre sonra Ekberâbâd'dan ayrılarak Delhi'ye gitti. Başlangıçta tasavvufa pek az ilgi duyan Mazhar, Abdürresûl Dihlevî'den tefsir ve İmâm-ı Rabbânî'nin torunu Hacı Muhammed Efdal Siyâlkûtî'den hadis ve fıkıh tahsili gördü. Babasının mesleğini devam ettirmeyi düşünerek orduca bir görev almak için girişimde bulundu. Başvurusu reddedildiğinde Çiştî velîlerinden Kutbüddin Bah-tiyâr Kâkî'nin (ö. 633/1236), kendisine mânen bütün gücünü mânevî arayışa vakfetmesi tavsiyesinde bulunduğu kaydedilmektedir. Mirza Mazhar, bunun üzerine Nakşibendî-Müceddidî şeyhi Nûr Muhammed el-Bedâûnî'ye intisap etti; Bedâûnî'ye bağlılığı onun vefatından sonra da devam etti ve türbesinde altı yıl süreyle inzivaya çekildi. Bedâûnî son dönemlerinde ona bir mürsid aramasını söylediği için Şah Muhammed Zübeyr, Şah Hâfız Sa'dullah ve Muhammed Âbid Sünâmî adlı üç Nakşî-Müceddidî şeyhine daha intisap etti. Şah Hâfız Sa'dullah bir şair olarak kabiliyetini geliştirmesine yardımcı oldu; Muhammed Âbid Sünâmî de ona Kâdirî, Sühreverdî ve Çiştî tarikatlarına intisap etmesi için ayrıca destek verdi. Böylece Mazhar, Nakşibendî-Müceddidî silsilesinin dört ana kolunu kendi şahsında birleştirmiş oldu.

Sünâmî'nin vefatından (1160/1747) sonra yoğun bir şekilde irşad faaliyetine başlayan Mazhar, dergâhını Delhi'de kurarak Müceddidîliğin merkezinin Sirhind'i de tehdit eden istikrarsızlığın hâkim olduğu Pencap'tan Delhi'ye kaymasını sağladı. Halifelerini Gucerât, Pencap ve Dekken başta olmak üzere Hindistan'ın her tarafına gönderdi. Bazan onların faaliyet merkezlerini bizzat ziyaret etti.